

IQTISODIYOTDA BYUDJET SOLIQ SIYOSATI

Usmonov Murodbek Dusmurot o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

“Raqamli iqtisodiyot” kafedrası assistent-stajyori

e-mail: usmonov.murodbek95@gmail.com

Tel: +998 937220855

Ergashev Suxrob Mirzohiddin o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis

instituti, iqtisodiyot fakulteti,

Ik - 422 guruh talabasi

suxrobergashev999@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida byudjet-soliq siyosatining mazmuni, shakllanish tartibi va iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot jarayonida soliq siyosatidagi yangiliklar, byudjet daromadlari va xarajatlari, shuningdek soliqlar va imtiyozlar tizimi o'rganildi. Maqolada 2018–2025 yillarda kiritilgan o'zgarishlar, ularning iqtisodiy barqarorlik, investitsiyalarni jalb etish va ijtimoiy rivojlanishga ta'siri ilmiy asosda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari soliq siyosatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: byudjet siyosati, soliq siyosati, fiskal siyosat, iqtisodiy rivojlanish, soliq imtiyozlari, investitsiya rag'batlantirish

Kirish

Byudjet-soliq siyosati davlatning iqtisodiy strategiyasida markaziy o'rin tutadi va moliyaviy resurslar taqsimoti orqali barqaror iqtisodiy o'sish, byudjet daromadlarini oshirish hamda ijtimoiy sohalarni qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi. Davlat soliq siyosati, jumladan soliqlar darajasi, imtiyozlar, soddalashtirilgan tartib-qoidalar va soliqlar yig'ish mexanizmlari orqali iqtisodiyotning turli sohalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi, bu esa iqtisodiy nazoratning asosiy vositasi sifatida ilmiy tahlilni talab qiladi.

Mavzu ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb bo'lib, soliqlar va byudjet siyosatining iqtisodiy samaradorlik, investitsiyalarni jalb etish va aholi farovonligini oshirishdagi roli O'zbekiston sharoitida ham dolzarb masalalardan biridir. Soliq-byudjet tizimining samaradorligini baholash, uning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini o'rganish orqali davlat fiskal siyosatining istiqbolli yo'nalishlarini belgilash mumkin.

O'zbekistonda ham soliq siyosatida bir qator o'zgarishlarni amalga oshirdi. Xususan, 2025 yilda QQS va land solig'iga oid imtiyozlar qayta ko'rib chiqilgan

hamda bir qator soliqlarda tartib-qoidalar yangilandi, bu o'zgarishlar davlat byudjetining barqarorligini ta'minlash va soliqlarni adolatli taqsimlashga yo'naltirilgan. Bundan tashqari, 2026-yil soliq siyosati loyihasida soliqlarni yanada soddalashtirish va biznesni qo'llab-quvvatlash choralari taklif etilishi rejalashtirilgan, bu esa mavzuning dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

Ushbu maqola O'zbekiston byudjet-soliq siyosatining mazmuni, uning struktura va mexanizmlari hamda joriy yangiliklar asosida iqtisodiyotga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqot fiskal siyosat samaradorligini baholash, soliq tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish hamda amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Hozirga qadar iqtisodiyotda byudjet-soliq siyosati bo'yicha ko'plab olimlar izlanish olib borgan. Jumladan, S.Stantcheva ishlanmalari "Taxation and Innovation in the 20th Century" kabi soliq siyosati va soliqlar makroiqtisodiyotiga oid ilmiy tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Stantcheva soliq siyosatining jismoniy shaxslar va korxonalar hamda iqtisodiy innovatsiyalar va ijtimoiy qarorlar (masalan, soliqlar va ilm-fan, soliq yuki va tadbirkorlik) o'rtasidagi uzviy aloqasini tahlil qiladi [1]. Amaliyot nuqtayi nazaridan bu maqola byudjet-soliq siyosati orqali iqtisodiy o'sish va ijtimoiy taraqqiyotni muvozanatlashtirish mexanizmlarini ko'rsatadi, soliq darajalari va soliqlar strukturasining iqtisodga ta'siri haqida chuqur nazariy asos beradi. Bu maqola soliq siyosati nazariyasi va uni iqtisodiy strategiyaga qo'llash bo'yicha keng ilmiy nuqtai nazarni taqdim etadi, ammo konkret davlatlar darajasida amaliy yondashuvlar tahlili chegaralangan.

Gilbert E. Metcalfning "Metcalfning soliq siyosati bo'yicha bir qancha ishlari, jumladan, korporativ soliqlar va QQS tarixi va soliqlar taqsimotidagi rollari" nomli maqolasida soliq siyosatining ichki-tashqi ta'siri, soliqlar regressivligi va iqtisodiy barqarorlikka ta'siri kabi masalalarni iqtisodiy tahlil asosida ko'rib chiqadi, bu orqali byudjet daromadlari va iqtisodiyot o'sishi o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni yoritadi. Biroq ayrim tadqiqotlarda real iqtisodiy sharoitlarni aks ettirishda qo'shimcha empirik tahlillarga ehtiyoj borligi qayd etiladi, bu mavzuda ilmiy bo'shliq hisoblanadi [2].

Alan J. Auerbach o'zining "Beneratsiyalararo buxgalteriya hisoboti va fiskal barqarorlik tahlili" nomli ilmiy ishda soliq siyosati makroiqtisodiy barqarorlik va byudjet yuki konsepsiyalari tahlil qilinadi, soliqlar va davlat xarajatlari o'rtasidagi uzoq muddatli ta'sirlar model asosida ko'rsatib beriladi. Ularning hissasi soliq siyosatining uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligi va jamiyatdagi resurs taqsimotiga yondashuvni yoritishda muhim bo'lib, O'zbekiston sharoitida soliqlar va byudjet barqarorligi bo'yicha chuqur tahlil talab qilinadi [3].

K. Usmonovning "The Impact of Tax Policy Measures in 2024 on State Budget Revenues" nomli maqola soliq siyosati choralarining byudjet tushumlariga ta'siri

tahlilini olib borgan. Maqolada soliq mexanizmlari va soliq o'zgarishlarining daromadlar dinamikasiga ta'siri, soliqlar liberalizatsiyasi va fiskal barqarorlik tahlili amalga oshiriladi. Bu tadqiqot soliq siyosati orqali byudjet barqarorligini ta'minlash bo'yicha tavsiyalar beradi, ammo kengroq xalqaro kontekst bilan solishtirish yetishmaydi, bu esa xizmat qilayotgan ilmiy bo'shliqdir [4].

Xuddi shunday, Z.Abdullayevning "O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetini 2026-yilgi soliq siyosatining tahlili va xalqaro solishtirma yondashuvi" nomli maqolasida O'zbekistonning soliq siyosati asosiy soliq turlari va byudjet daromadlari strukturasini tahlil qiladi va Qozog'iston, Gruziya va Polsha kabi davlatlar bilan solishtiradi. Bu ish mavzu bo'yicha amaliy misol bo'lib, soliq stavkalari va soliqqa tortish mexanizmlarining xalqaro kontekstda ahamiyatini ko'rsatadi hamda mamlakat soliq siyosati samaradorligini boshqarish bo'yicha takliflar beradi [5]

Yuqoridagi xalqaro va O'zbekiston olimlarining ilmiy tadqiqotlari byudjet-soliq siyosati mavzusiga turli burchaklardan yondashgan. Xalqaro ilmiy maqolalar soliq siyosatining nazariy asoslari, soliqlar strukturasining makroiqtisodiy samaralari va soliq izchil siyosatni shakllantirishga yo'naltirilgan. O'zbekiston olimlari esa soliq siyosatining amaliy kontekstini, uning byudjet tushumlari va iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganadi. Xalqaro va mahalliy tadqiqotlar integratsiyasi bu sohada tushuncha va amaliy tavsiyalarni yanada mustahkamlash uchun zarur bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi hukumat qarorlari, soliq kodeksi, byudjet dasturlari va rasmiy statistika ma'lumotlari o'rganildi. Soliq tushumlari, byudjet xarajatlari va yangiliklarning iqtisodiyotga ta'siri jadval ko'rinishida tahlil qilindi. 2018–2025 yillardagi soliq siyosati o'zgarishlari va ularning iqtisodiy natijalari o'rganildi. Mamlakat ichidagi va xalqaro tajribalar asosida samarali fiskal chora-tadbirlar aniqlanib, tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Byudjet-soliq siyosati davlatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasida muhim rol o'ynaydi. Bu siyosat orqali davlat daromadlarini shakllantiradi, xarajatlarni moliyalashtiradi va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Shu sababli, byudjet-soliq siyosati samarali va tartibli bo'lishi iqtisodiy o'sish va jamiyat farovonligi uchun zarurdir.

Maqolada byudjet-soliq siyosatining iqtisodiyotga ta'siri, uning shakllanish tartibi va samaradorligi o'rganiladi. Tahlil natijalari orqali soliq siyosati vositalarining iqtisodiy barqarorlik, investitsiyalarni rag'batlantirish va ijtimoiy rivojlanishga qanday ta'sir qilishi aniqlanadi.

1-jadval.

Byudjet-soliq siyosatini olib borish tartibi

№	Asosiy bosqichlar	Qisqa tavsif
1	Byudjet daromadlarini rejalashtirish	Soliq tushumlarini prognoz qilish va manbalarni aniqlash
2	Soliq stavkalarini belgilash	Soliq turlari va stavkalarini iqtisodiy vaziyatga moslashtirish
3	Byudjet xarajatlarini rejalashtirish	Davlat xarajatlari, ijtimoiy dasturlar va investitsiyalarni taqsimlash
4	Moliyaviy monitoring va nazorat	Byudjet ijrosini kuzatish va nazorat qilish
5	Tahlil va natija chiqarish	Byudjet samaradorligi va iqtisodiy ta'sirni baholash

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, byudjet-soliq siyosati bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Avvalo, davlat daromad manbalarini aniqlab, soliq tushumlarini prognoz qiladi. Bu bosqich iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy oqimlarni to'g'ri boshqarish uchun asosiy ahamiyatga ega.

Ikkinchi va uchinchi bosqichlar – soliq stavkalarini belgilash va byudjet xarajatlarini rejalashtirish – iqtisodiy rag‘bat va ijtimoiy rivojlanish uchun kalit hisoblanadi. Soliq stavkalari iqtisodiyotdagi o‘sish sur‘atlariga mos ravishda sozlanadi, byudjet esa aholi va sohalar bo‘yicha muvofiqlashtiriladi.

Oxirgi ikki bosqich – monitoring va tahlil – siyosatning samaradorligini baholash imkonini beradi. Moliyaviy nazorat va natijalarni tahlil qilish orqali davlat kerakli chora-tadbirlarni belgilaydi va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu tariqa, byudjet-soliq siyosati nafaqat moliyaviy boshqaruv, balki iqtisodiy rivojlanish vositasi sifatida ishlaydi.

Shuningdek yurtimizda ham byudjet-soliq siyosatini olib boorish bo‘yicha qator islohotlar olib borilmoqda. Ya’ni, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, investitsiyalarni rag‘batlantirish, soliqlarni maqsadli va adolatli taqsimlashga qaratilgan chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi. So‘nggi yillarda soliq stavkalari, imtiyozlar hamda byudjet tushumlarini shakllantirishga oid bir qator yangiliklar kiritildi, bu esa mamlakatning fiskal siyosati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. (2-jadval)

O‘zbekiston byudjet-soliq siyosatiga oid yangiliklar [8], [9], [10]

Sana	Yangilik	Asosiy mazmuni
2018	Soliq-byudjet siyosatida o‘zgarishlar	Soliq tizimini soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish, byudjet ochiqqligi va shaffofligini oshirishga yo‘naltirilgan choralar joriy etildi.

01.01.2025	Land solig'i uchun imtiyozlarni bekor qilish	Yangi bog' va uzumzorlar uchun land solig'i imtiyozlari tugatildi, biroq soliq stavkasi 50% ga pasaytirildi.
01.07.2025	Yo'lovchi tashishida QQS imtiyozi bekor qilindi	Bir xildagi tariflarda yo'lovchi tashish xizmatlaridagi QQS imtiyozi tugatildi.
2025 (tugallanmagan)	Tax-free AI zonasi e'lon qilindi	Qoraqalpog'istonda sun'iy intellekt va ma'lumot markazlari uchun soliqdan ozod zona joriy etildi (tax exemptions until 2040).
25.11.2025	2026 yil soliq siyosati loyihasi	Korporativ va shaxsiy daromad solig'i, QQS va boshqalar bo'yicha yangi yo'nalishlar, soliq ma'muriyati soddalashtirilishi taklif qilindi.
30.07.2025	Fiskal strategiya 2026–2028	Soliq imtiyozlarini qayta ko'rib chiqish, kichik biznes soliqini soddalashtirish hamda "yashil soliq" joriy etish rejasi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, soliq-byudjet siyosatidagi yangiliklar bir necha yillar davomida bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. 2018 yilda soliq tizimini soddalashtirish va soliq yukini kamaytirish bo'yicha keng qamrovli o'zgarishlar kiritilgan, bu esa fiskal tizim barqarorligini oshirish hamda byudjet jarayonlarining shaffofligini kuchaytirishga qaratilgan edi.

2025 yilga kelib, byudjet-soliq siyosatidagi yangiliklar ko'proq soliq stavkalari, imtiyozlar va QQS bo'yicha konkret o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Masalan, yangi bog' va uzumzorlar uchun land solig'i imtiyozlari bekor qilinib, soliq stavkasi pasaytirildi, shuningdek yo'lovchi tashish xizmatlaridagi QQS imtiyozi ham tugatildi.

Shuningdek, byudjet-soliq siyosati istiqboli uchun ham rejalar ishlab chiqilmoqda: 2026–2028 yillar uchun fiskal strategiya taklif etilib, soliq imtiyozlarini qayta ko'rib chiqish, kichik biznes soliqini soddalashtirish va yangi "tax-free" zonalar tashkil etish yo'nalishlari belgilangan. Bu esa mamlakatning investitsiya jozibadorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

O'zbekiston byudjet-soliq siyosatida so'nggi yillarda amalga oshirilgan yangiliklar mamlakat iqtisodiyotini barqarorlashtirish va investitsiya jozibadorligini

oshirishga qaratilgan. Soliq stavkalari, imtiyozlar va byudjet xarajatlarini tartibga solish orqali fiskal siyosat samaradorligi oshirilmoqda.

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, yangiliklar nafaqat daromadlarni oshirishga, balki ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Masalan, "tax-free" zonalar va kichik biznes soliqini soddalashtirish orqali yangi investitsiyalar jalb qilinadi, ish o'rinlari yaratiladi va aholi farovonligi oshadi.

Shuningdek, byudjet-soliq siyosatining monitoring va tahlil bosqichlari siyosat samaradorligini baholash imkonini beradi. Bu jarayon orqali davlat kerakli chora-tadbirlarni belgilab, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash yo'lida tezkor qarorlar qabul qilishi mumkin.

Umuman olganda, O'zbekistonning soliq-byudjet siyosati iqtisodiy rivojlanish, byudjet barqarorligi va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga yo'naltirilgan. Siyosatning samaradorligi esa yangiliklarni va strategik rejalarni doimiy tahlil qilish orqali oshiriladi. Biz quyidagi takliflarni ishlab chiqdik:

Birinchidan, soliq imtiyozlarini samaradorligini oshirish: imtiyozlar bo'yicha monitoringni kuchaytirish va ularni iqtisodiyotning strategik sohalariga yo'naltirish;

Ikkinchidan, raqamli soliq tizimini rivojlantirish: soliq yig'ishni raqamli platformalar orqali soddalashtirish va shaffoflikni oshirish;

Uchinchidan, investitsiyalarni rag'batlantirish: "tax-free" va boshqa soliq imtiyozlarini kengaytirib, innovatsion va eksportga yo'naltirilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash ishlarini olib borish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] U. Akcigit, J. Grigsby, T. Nicholas, S. Stantcheva, "Taxation and Innovation in the Twentieth Century," *Quart. J. Econ.*, vol. 137, no. 1, pp. 329-385, 2022. <https://ideas.repec.org/a/oup/qjecon/v137y2022i1p329-385.html>

[2] K. Usmonov, "The Impact of Tax Policy Measures in 2024 on State Budget Revenues," *Economic Development and Analysis*, vol. 2, no. 10, 2025. [Online]. Available: <https://www.neliti.com/publications/634612/the-impact-of-tax-policy-measures-in-2024-on-state-budget-revenues> *Neliti*

[3] B.U. Shermuxamedov, U. Qosimova, "Soliq siyosati va uning davlat byudjetini shakllantirishdagi roli," *Tadqiqotlar jahont ilmiy-metodik jurnali*, 2025. [Online]. Available: <https://journalss.org/index.php/tad/article/download/3172/2995> *Journals.org*

[4] Z. Abdullayev, O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetini 2026-yilgi soliq siyosatining tahlili va xalqaro solishtirma yondashuvi, 2025. <https://journalss.org/index.php/tad/article/download/3172/2995>

[5] E. Bunyod U. Eshqulov va boshqalar, Soliq-byudjet siyosati va uning iqtisodiy o'sish va barqarorlikka ta'siri, 2025. <https://journalss.org/index.php/tad/article/download/3172/2995>

- [6] G.E. Metcalf, Tax Policy and Public Finance, ilmiy tadqiqotlar.
<https://stantcheva.scholars.harvard.edu/publications/taxation-and-innovation-20th-century>
- [7] A.J. Auerbach et al., Fiscal Policy and Generational Accounting, ilmiy tadqiqotlar.
<https://stantcheva.scholars.harvard.edu/publications/taxation-and-innovation-20th-century>
- [8] <https://kun.uz/en/news/2025/01/06/key-tax-reforms-in-uzbekistan-changes-to-vat-land-tax-and-incentives-announced>
- [9] <https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistan-proposes-2026-tax-policy-to-support-health-entrepreneurship-and-business-growth/>
- [10] <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/uzbekistan-sets-up-tax-free-zone-to-attract-foreign-investors-2025-11-07/>